

Míru nebezpečí ve střední Evropě zvyšuje podle vás neschopnost spolupracovat a nedostatek strategického myšlení politiků i jejich voličů.

Opravdu by země V4 dokázaly prosazovat své zájmy společně?

Proč ne? Velmi jsem podporovala ideu Václava Havla o nutnosti spolupráce mezi Poláky, Maďary, Slováky a Čechy – v roce 1991 to byla Bratislavská trojka. Z této původní myšlenky pak po rozpadu ČSFR vznikla Visegrádská čtyřka. Havlův nápad totiž slovenské politiky zaskočil a Maďari okamžitě vycítili příležitost. Za symbol navrhli maďarský Visegrád, kde se roku 1335 uherský král Karel I. Robert, český král Jan Lucemburský a polský král Kazimír III. Veliký dohodli na spolupráci. Takže symbolika výmluvná. S Václavem Havlem jsme podrobně diskutovali, co by mělo být cílem a obsahem takové spolupráce. A zásadní bylo udržet s námi na jedné lodi také Poláky, což se tehdy povedlo.

A co mělo být podle Václava Havla cílem a obsahem středoevropské spolupráce?

Základem mělo být budování důvěry. Tyto čtyři národy – Češi, Slováci, Poláci a Maďaři – spolu svobodně nikdy nespolečupracovaly. Poláci a Maďaři byli zásadně proti vzniku Československa, Poláci dokonce po obsazení Sudet německou armádou využili první příležitost a zabrali českou část Těšínska. Maďaři po souhlasu fašistické Itálie také v první arbitráži v listopadu 1938 obsadili celý jih Slovenska a část Podkarpatské Rusi. A v březnu 1939 Československo zaniklo. Po druhé světové válce zůstala na polském i maďarském území sovětská vojska a po roce 1948 nadešlo čtyřicetileté předstírání, že existují suverénní státy střední Evropy. Přitom každý věděl, že patří do rudé zóny. Kdy jsme tedy měli možnost mezi sebou otevřeně, upřímně diskutovat a napravit staré křivdy?

Nemůžeme se divit, že s nástupem neonacionalismu jsme vůči sobě navzájem podezřívaví – jistou výjimkou je samozřejmě vztah Čechů a Slováků, ale o celé čtyřce tento výrok platí. Neexistovala mezi námi základní důvěra, bez níž spolupracovat nelze. Proto bylo podle Havla zapotřebí vybudovat ve středoevropském prostoru nějaké fórum, organizaci, která by vytvořila podmínky pro atmosféru důvěry a donutila nás naučit se kooperovat.

To byl ostatně hlavní cíl Visegrádské čtyřky – a bylo by to prospěšné pro celou Evropu, i kdyby to fungovalo třeba jen na šedesát či sedmdesát procent.

Možnost ovlivňovat dění v EU a být novým integračním motorem, to přišlo až později.

Havel se mě ptal, proč považují naše čtyři národy se šedesátimilionovou populací za prostor velmi nebezpečný pro celou Evropu. Odpovídala jsem: za mnohá desetiletí od roku 1918, kdy se naplnily sny našich národovců z 19. století a máme konečně své národní státy, jsme neprokázali sebemenší odpovědnost za harmonii a spolupráci ani navzájem, ani v celé Evropě. Žádnou odpovědnost za celek.

Překvapuje vás, že středoevropské národní státy nebyly a nejsou schopny se domluvit?

Nepřekvapuje, a přece je mi líto, velice líto, že se obnovené národní státy ani po roce 1989 nedokázaly dohodnout na ničem podstatném – vedle odchodu sovětských vojsk a vystoupení z Varšavské smlouvy. Visegrádská čtyřka byla a ještě je schopna se domluvit na tom, že cosi zablokuje v Evropské radě, to by nám šlo. Ale že bychom si byli řekli: Pozor, na východě za našimi hranicemi máme zónu neklidu – Rusko,

Bělorusko, Ukrajinu, země, které v 90. letech 20. století nestihly vytvořit fungující demokratické režimy, a tak nemohly vstoupit do NATO ani do EU...

Pojďme se dohodnout, Polsko, Maďarsko, Slovensko i Česko, že podepíšeme – když jsme se zachránili a vstoupili do NATO a EU – dejme tomu v roce 2006 obrannou smlouvu a budeme společně nakupovat jednotné zbraňové systémy, abychom byli kompatibilní, kdyby něco. NATO by to bylo ocenilo, a jak by se nám to teď hodilo!

Takových zjevných společných zájmů byla celá řada: ekonomická spolupráce, dopravní propojení, energetika...

Jistě, ale my jsme se nedokázali domluvit ani na společné energetické nebo obranné politice. Věnovali jsme se čistě partikulárním zájmům bez dlouhodobé perspektivy.

Úroveň spolupráce často závisela na chemii mezi premiéry. Miloš Zeman jednou řekl – když nepřibereme Slovinsko, nemá tenhle spolek smysl. Pak nastoupil Viktor Orbán a posílal na jednání úředníky druhého nebo třetího ranku. A potom zase rád mluvil jménem celé V4, aniž k tomu měl mandát.

Do V4 se chtěli dostat i Rakušané, ale jenom proto, že ji chtěli rovnou řídit. My jsme je tam vcelku oprávněně nepustili. A tak se aspoň vši silou snažili náš spolek rozložit – zakládali

jednu středoevropskou iniciativu za druhou. Žádná nevydržela...

Pokoušela jsem se našeho premiéra Mikuláše Dzurindu přesvědčit, abychom zřídili malý úřednický sekretariát V4, který by nezávisle na rozmarech premiérů řídil společnou agendu – tak aby se neměnila po každých volbách. To se mi nepodařilo prosadit.

A fungovalo ve V4 aspoň něco?

Vyvíjela jsem snahu aspoň v tom, aby spolupracovaly nižší složky státní správy v jednotlivých zemích. Aby se ti lidé znali. A aby se znali například historici. Výsledkem toho jsou dvě krásné knihy o Spiši – od začátků osídlení až po dnešní časy. Spiš považují Poláci za své historické teritorium, my taky, ale i Němci, přesněji Sasové, je vnímají za součást své historie. A s nimi též Maďaři. A přidali se ještě Ukrajinci. Sehnala jsem proto peníze, pořádala konference historiků na téma Spiš. Ty knihy napsali lidé, kteří se tematice dopodrobna věnovali a byli za to zaplacení. Vznikla opravdu nádherná dvousvazková práce, která může úspěšně soupeřit s nacionalistickými paskvily ve školních učebnicích. Snad se do ní někdo někdy podívá.

V závěru onoho projektu jsem byla z Varšavy už zpátky v Bratislavě, ale zavolala jsem na polské ministerstvo kultury

paní, se kterou jsme spolupracovaly, a ptala se jí, jak to s knihou vypadá. Je to dobré, paní ambasador, líčila mi, peníze máme, novému ministrovi jsem o tom ani neříkala... Kniha bez problémů vyšla – takhle to tenkrát fungovalo.

Obávám se, že tohle podhoubí se vytratilo.

Teď je V4 ve stavu klinické smrti – vzhledem k diametrálně odlišným postojům Slovenska a Maďarska na straně jedné a Česka a Polska na straně druhé k natolik zásadním tématům, jaká představují ruská agrese na Ukrajinu nebo členství v EU a NATO. Je to konec Visegrádu?

Co pro nás, kdo žijeme v této části Evropy, znamená střední Evropa? Osud Visegrádské čtyřky ukazuje, že nic: nic podstatného. Nejsme schopni spolupráce, nejsme na ni nastaveni. Nevolíme politiky, kteří by pěstovali důvěru.

Země Evropské unie se však nezačaly propojovat v kulturní oblasti, protože to by nikdy nedopadlo dobře. Na jejím počátku stála spolupráce ekonomická. A střední Evropa mohla začít přesně tak. Největší smysl dává spolupracovat v energetice – a pak v obraně. Za mě to byla v první řadě energetika.

Nejen díky svému působení ve Vídni na začátku 90. let jsem byla docela expertkou na zahraničněpolitické otázky

v energetice. Účastnila jsem se i některých projektů v českém Transgasu. Potěšila mě smlouva o dodávkách norského plynu pro Česko, v první etapě pokrýval jedenáct procent spotřeby. Nevím, proč česká vláda nepožádala RWE o prodloužení kontraktu...

Pochopitelně je mi známo, že norský plyn se v dobách minulých sotva dostal do Ústí nad Labem, ale dnes? Připomíná mi to situaci, když se za ministrování Jana Vrby a Vladimíra Dlouhého prosadil a uskutečnil projekt IKL: Ingolstadt–Kralupy–Litvínov. Byla to pojistka proti možným výpadkům dodávek ropy z Ruska, přestože mnozí „experti strategického myšlení“ léta kritizovali, že jsou to zbytečně vyhozené peníze. Kde jsou tihle stratégové dnes?

Připisují si zásluhy za prozíravou diverzifikaci energetických dodávek? Už jsou asi mimo politiku i byznys...

Slovnaft, největší rafinerii ve střední Evropě, jsme mohli propojit s rafineriemi v Polsku a Česku, takový holding by dnes měl velký význam. Ale my ne, prodali jsme je extra, a ve skutečnosti ani pořádně nevíme komu. Slovnaft patří Maďarům, a proč? Jaká státní strategie se tím sleduje? V ruském prostředí se mluví o obnově jakéhosi Rakouska-Uherska. Je to směšná představa, ale Rusové již uskutečnili bláznivější.